

Onderwijs

Samenvatting sectorbeschrijving

Het onderwijs in Nederland

Er zijn in Nederland ruim 3,74 miljoen leerlingen en studenten en meer dan 8 duizend onderwijsinstellingen. Het bekostigd onderwijs kent globaal vijf stromingen: primair onderwijs (po), voortgezet onderwijs (vo), middelbaar beroepsonderwijs (mbo), hoger beroepsonderwijs (hbo) en wetenschappelijk onderwijs (wo). Het ministerie van Onderwijs, Cultuur en Wetenschap (OCW) gaf in 2013 bijna 28 miljard euro uit aan onderwijs.

In totaal werken er ongeveer 414 duizend mensen (318 duizend fte) in het onderwijs. Met 5 procent van de totale werkzame beroepsbevolking is het onderwijs een aanzienlijke sector in de economie. Verreweg de meesten werken in het po (41%) en het vo (25%). Het mbo (11%), hbo (11%) en wo (12%) bieden minder werkgelegenheid. Verreweg het meest voorkomende beroep in het onderwijs is dat van leraar/docent. Het wo biedt daarnaast ook veel werkgelegenheid voor onderzoekers.

Banenkrimp in het po, vo en mbo; groei in het hoger onderwijs

Tussen 2009 en 2013 gingen er ruim 19 duizend voltijdbanen (fte) verloren in het onderwijs (-6%). Ook daalde het aantal vacatures in deze periode (-19%).

De banenkrimp was het grootst in het po, waar 15 duizend fte verdwenen (-11%). Ook in het vo (-5%) en mbo daalde (-9%) de werkgelegenheid aanzienlijk, met bij elkaar een afname van meer dan 8 duizend voltijdbanen. Omdat de leerlingenaantallen in het po en mbo zijn teruggelopen, groeiden de onderwijsuitgaven minder hard dan voorheen. Hierdoor konden scholen minder personeel aanstellen. Het ministerie van OCW bepaalt het budget voor onderwijsinstellingen voor een groot deel aan de hand van de omvang van de leerlingenpopulatie. Ook zijn instellingen vermoedelijk terughoudender geweest om nieuw personeel aan te nemen, omdat zij de budgetten als reserve hebben gebruikt of aan andere zaken hebben besteed.

In het hoger onderwijs nam de werkgelegenheid juist toe tussen 2009 en 2013. Op hogescholen groeide het aantal voltijdbanen tussen 2009 en 2013 met 3 duizend (+10%). Op universiteiten kwamen er in die periode circa duizend banen bij (+2%). De stijgende vraag naar personeel is het gevolg van een sterk stijgende studentenpopulatie. Door demografische ontwikkelingen in de jaren '90 groeide de 'natuurlijke' aanwas van studenten. Ook wordt er tegenwoordig tot latere leeftijd deelgenomen aan het onderwijs dan voorheen en wordt er steeds vaker gekozen voor een hbo of universitaire opleiding in plaats van een mbo-opleiding.

Prognose: tot 2020 verdwijnen 7 duizend lerarenbanen in het po, vo en mbo

Door een geboortedaling neemt het aantal leerlingen in het po en in het vo af. Deze trend zet de komende jaren vermoedelijk door. Tussen 2014/2015 en 2020/2021 zal de leerlingenpopulatie in het po (-5%) en vo (-7%) dalen. Vanaf 2020 nemen ook de studentenaantallen in het mbo sterk af. Na 2022 wordt voor het po weer een groeiend aantal leerlingen verwacht. Pas vanaf 2029 zullen de leerlingenaantallen in het vo weer toenemen.

Volgens prognoses leidt deze ontwikkeling tot een krimp van ruim 7 duizend voltijdbanen van leraren in het po, vo en mbo tussen 2015 en 2020. In het po verdwijnen er 2.700 duizend banen (-3%). Naar verwachting krimpt de werkgelegenheid in het vo met 4 duizend voltijdbanen (-7%) en in het mbo met 500 voltijdbanen van docenten (-2%).

Gezien de verwachte stijging van studentenaantallen op hogescholen en universiteiten, zullen er in het hoger onderwijs juist banen bijkomen de komende jaren. Naar verwachting gaat het om ruim 1.500 voltijdbanen tot aan 2020. Naast uitbreidingsvraag als gevolg van een toenemende studentenpopulatie investeert het kabinet ook in de kwaliteit van het hoger onderwijs. Door extra vrijgekomen middelen als gevolg van de invoering van het Leenstelsel kunnen er tot aan 2025 mogelijk nog eens 4 duizend docenten en tutoren worden aangenomen. Ondanks de verwachte groei in het hoger onderwijs, zal dit de banenkrimp in het po, vo en mbo tot aan 2020 vermoedelijk niet compenseren.

Overschotten...

Over het algemeen kent het onderwijs een 'ruime' arbeidsmarkt. Per oktober 2015 zijn er bijna 18 duizend lopende WW-uitkeringen, 4 duizend meer dan in 2012. Vooral in het po groeide het aantal WW'ers, wat met name te zien is aan de stijging van WW-uitkeringen onder leraren en directeuren. Toch zijn dit niet de beroepen met de grootste overschotten. De conciërge en klassen-/onderwijsassistent zijn daarentegen wel overschotberoepen; deze kennen verhoudingsgewijs weinig vacatures en veel werkzoekenden.

...naast groeiende lerarentekorten

Het onderwijs wordt gekenmerkt door een grote groep van ouder personeel dat uitstroomt. In het po houden de vergrijzing en de dalende werkgelegenheid elkaar in evenwicht. Hierdoor zijn er vooralsnog geen substantiële tekorten, al zijn die er al wel in de grote steden. Ook blijken vooral jonge leraren vaak moeilijk aan een (vaste) baan te komen. In het po leidt vergrijzing van het personeel op middellange termijn tot een forse uitstroom van pensioengerechtigden. Daardoor zal het aantal vacatures toenemen. Dit betekent dat net afgestudeerden vanuit de pabo straks hard nodig zijn. Naar verwachting dalen de aantallen afgestudeerde pabo-studenten, waardoor zij de tekorten niet kunnen opvullen. In 2017 worden er al substantiële tekorten voorspeld. Dit loopt vermoedelijk op tot een tekort van meer dan 4.200 voltijdbanen voor leraren en directeuren in het po in 2020. Door regionale demografische verschillen worden de tekorten vooral in de Randstad verwacht.

In het vo is er nu al sprake van duidelijke krapte in specifieke vakken. Het gaat om docenten wiskunde en exacte vakken (zoals natuur- en scheikunde) en talen (zoals Nederlands en Engels). De onvervulde vraag naar docenten en directeuren in het vo loopt in 2016 op tot zo'n duizend fte. Ook hier speelt de vergrijzing van het personeelsbestand. Vanaf 2017 nemen de tekorten naar verwachting af, al gaan er ook voor andere specifieke vakken (zoals informatica en Duits) aanzienlijke tekorten ontstaan.

In het mbo zijn vacatures voor docenten techniek, rekenen, Nederlands en vreemde talen momenteel moeilijk te vervullen. Het lijkt erop dat het ook in de toekomst moeilijk blijft deze vacatures in te vullen, al is het lastig om tekorten te kwantificeren. In het hbo en wo zijn er momenteel geen aantoonbare personele tekorten. Omdat de arbeidsmarkt in het hoger onderwijs (en tot op zekere hoogte ook in het mbo) opener is dan in het po en vo is het lastiger om ontwikkelingen te voorspellen.

Ook 'kwalitatieve' uitdagingen in het onderwijs

Naast kwantitatieve tekorten heeft het onderwijs te maken met kwalitatieve uitdagingen. Nog vaak wordt er on(der)bevoegd les gegeven en zijn leraren niet op de hoogte van de gestelde bekwaamheidseisen. Ook is de situatie van de startende leraar een aandachtspunt. Zo zou de kwaliteit van de pabo te laag zijn en vallen veel studenten vroegtijdig uit. Ook is het zo dat een kwart van alle startende leraren in het vo binnen vijf jaar het onderwijs weer verlaat. De beginnende leraar krijgt bovendien soms nog onvoldoende begeleiding, al is hier aandacht aan besteed in de cao 2014-2015.

Het kabinet werkt samen met sectororganisaties, vakbonden en schoolbesturen aan een kwaliteitsimpuls: het verhogen van de kwaliteit van de opleidingen, leraren en scholen. Enkele belangrijke beleidsinstrumenten en initiatieven zijn geformuleerd in de Lerarenagenda 2013-2020 en in de sectorakkoorden die met de PO-Raad en VO-Raad zijn afgesloten in 2014.

Kansen in het onderwijs

De mbo-opleiding tot onderwijsassistent biedt geringe kansen op een baan. Voor recent afgestudeerde jongeren vanuit hogescholen en universiteiten zijn er voldoende kansen in het onderwijs. Hoewel lang niet alle studenten na de pabo of lerarenopleidingen in het vo meteen aan de slag kunnen (en een vast contract krijgen aangeboden), zijn de arbeidsmarktperspectieven vergelijkbaar met andere studies. Door een vergrijzend personeelsbestand komen er op termijn steeds meer baanopeningen. In het po zullen de kansen op een baan stijgen de komende jaren, met het vooruitzicht dat de lerarentekorten toenemen (vooral in de Randstad). In het vo zijn er nu al goede kansen voor docenten exacte vakken en talen.

In het mbo, hbo en wo zijn er ook kansen voor werklozen buiten de sector die als docent aan de slag willen, mits zij beschikken over relevante (vak)kennis. Ook zijn er mogelijkheden voor werkenden die het onderwijs met een ander werkveld willen combineren.

Over de sectorbeschrijvingen

UWV maakt samen met werkgevers-en werknemersorganisaties, VNG/gemeenten en arbeidsmarktdeskundigen analyses van ruim twintig sectoren. De sectorbeschrijvingen bieden een actueel beeld van de tekorten en overschotten op de arbeidsmarkt. Hierdoor is het mogelijk om lang openstaande vacatures en onnodige werkloosheid te voorkomen en zo bij te dragen aan een sterkere economie. De sectorbeschrijvingen dragen ook bij aan regionale arbeidsmarktagenda's van gemeenten en UWV voor mensen met een afstand tot de arbeidsmarkt en zijn een initiatief van sociale partners, VNG/gemeenten en het Samenwerkingsverband Beroepsonderwijs Bedrijfsleven (SBB).

november 2015